

Dušan-Vladislav Paždjerski

Kaszubskie wątki w "Słowniku etymologicznym języka serbskiego"

Acta Cassubiana 11, 37-56

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dušan-Vladislav Paždjerski
(Gdańsk)

Kaszubskie wątki w *Słowniku etymologicznym języka serbskiego*

Słownik etymologiczny języka serbskiego (*Етимолошки речник српског језика*¹), którego koncepcja została przedstawiona na XII Międzynarodowym Kongresie Slawistycznym w Krakowie, w 1998 roku, na razie został opublikowany w dwóch pierwszych tomach. Szczegółowe wyjaśnienie tej koncepcji, jak również metodologii zostało zaprezentowane w zeszycie próbnym², opublikowanym w 1998 roku i jest ona realizowana do dziś w trochę zmienionej formie³.

Faza przygotowawcza prac nad *Słownikiem etymologicznym* trwała od 1983 do 2003 r., w wyniku czego Belgrad można było po tym okresie uznać już za jedno ze słowiańskich centrów etymologicznych. Na początku słownik był pomyślany jako uzupełnienie, jak mówią autorzy *Przedmowy*⁴, niepełnego i przestarzałego *Słownika etymologicznego języka chorwackiego lub serbskiego* P. Skoka⁵ (z przewidywaną nazwą *Etymologiczny słownik języka serbsko-chorwackiego*)⁶, jednak później tego pomysłu zaniechano, czakawskich i kajkawskich haseł nie zamieszczano, ale tego materiału używano jako równoległego do sztokawskich leksemów.

W pierwszej fazie, kiedy Wydział Etymologiczny Instytutu Języka Serbskiego Serbskiej Akademii Nauk i Sztuk został założony, jego przewodniczącym był słynny serbski językoznawca P. Ivić, który w międzyczasie zmarł. Do czasu, kiedy wyszedł w druku drugi tom, redaktorem całego projektu (nie pojedynczych tomów) była członkini Akademii I. Grickat,

¹ Српска академија наука и уметности, Београд, т. 1:А, 257 с., 2003, т. 2:БА-БД, 289 с., 2006, ред. А. Лома (dalej ESJS).

² *Огледна свеска*, Етимолошки одсек Института за српски језик САНУ, Институт за српски језик САНУ, Библиотека Јужнословенског филолога, нова серија, з. 15, Београд 1998, с. XI-XXI.

³ „W tym duchu stosunek do regionalizmów jest trochę bardziej otwarty od tego zakładanego w publikacji *Огледна свеска* (s. XVI)”, ESJS 1:7 [wszystkie tłumaczenia z serbskiego DVP].

⁴ ESJS 1:5.

⁵ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb (1 wyd.) 1971, (ostatni przedruk) 2006.

⁶ *Етимолошки речник српскохрватског језика*, ESJS 1:6.

a później kierownictwo nad projektem przejął członek Akademii A. Loma, będąc również redaktorem pojedynczych tomów i autorem pewnej ilości haseł⁷.

Słownik etymologiczny, jak to zostało podkreślone⁸, ma objąć cały zasób leksykalny języka serbskiego, co stanowi bardzo ambitne i obszerne zadanie, a taką tendencję można rozpoznać również w objętościach już pierwszych tomów⁹. Oprócz słownika etymologicznego, zamiarem autorów było, żeby zrealizować również „zbiorowy słownik dialektów serbskich”.

Jako wyraz hasłowy brano literacką lub tę najbliższą literackiej formę wyrazu. Obok niej przytoczono wszystkie jej najbliższe warianty, równolegle przedstawiając źródła i potwierdzenia historyczne mające związek z danym wyrazem. Drugą część hasła stanowi wyjaśnienie etymologiczne, wspólnie z przytoczonymi paralelizmami z innych języków. W trzeciej części została przytoczona dyskusja etymologiczna, jak również dodatkowe interpretacje, które zostały podane według stopnia prawdopodobieństwa. Tutaj można odnaleźć również dane interesujące dla szerszego kręgu czytelników, posiadające kulturowo-historyczne i etnograficzne znaczenie¹⁰.

* * *

Stosunek autorów i redakcji *Etymologicznego słownika języka serbskiego* do języka kaszubskiego nie jest do końca klarowny.

Kwalifikatory które wskazują na związek z wyrazami kaszubskimi to (mogą być) ‘**каш.** кашупски’ (kaszubski), ‘**полап.** полапски’ (połabski), ‘**поль.** польски’ (polski), ‘**словинь.** словиньски’ (słowiński)¹¹ i ‘**пом.** поморски (померански)’ (pomorski, pomorański)¹². Z czasopism, które autorzy przytaczają jako źródła, uwagę zwracają te polskie, w których można znaleźć najwięcej tekstów na tematy kaszubologiczne: „Rocznik Sławistyczny”, „Studia Etymologica Cracoviensia”, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, „Slavia Occidentalis”, „Slavia Orientalis”¹³, chociaż bardzo przydatne byłyby na pewno, np. rocznik „Acta Cassubiana” (wychodzi od 1999 r.), potem „Rocznik Gdański” (od 1927), gdzie opublikowano niektóre z

⁷ Pozostali autorzy: M. Bjeletić, J. Vlajić-Popović, S. Petrović, M. Vuczković i M. Dziokić.

⁸ ESJS 1:7.

⁹ Cały t. 1 został poświęcony literze A, chociaż słownictwo zaczynające się na tę literę nie jest najobszerniejsze (można nawet powiedzieć, że w stosunku do wszystkich innych haseł słownikowych w języku serbskim, należy ono do najmniej licznych). Jeżeli pojedyncze litery będą miały mniej więcej tę samą ilość haseł jak te na literę A, a tomy będą liczyć tę samą ilość stron (nie ma powodów, żeby tak nie było), cały słownik będzie miał co najmniej 30 tomów! Prawdopodobne jest jednak to, że będzie ich więcej.

¹⁰ ESJS 1:8-9.

¹¹ ESJS 1:30.

¹² ESJS 2:11.

¹³ ESJS 1:13.

ważniejszych prac, poświęconych badaniom językowym kaszubszczyzny. W wyborze literatury zainteresowania autorów słownika skupiły się przede wszystkim na dziełach, które omawiają bezpośrednio leksykę kaszubską lub połabską: 1. K. Polański, *Słownik etymologiczny Drzewian połabskich*, 1-6, Wrocław-Warszawa 1962-1969; 2. H. Popowska-Taborska, W. Boryś, *Leksyka kaszubska na tle słowiańskim*, Warszawa 1998; 3. W. Boryś, H. Popowska-Taborska, *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, t. I-V, Warszawa 1994-2006 (dalej SEK¹⁴) (który jest „pierwszym etymologicznym słownikiem dialektalnym”, jak to podkreślają autorzy¹⁵, co oznacza, że język kaszubski traktują jako dialekt języka polskiego, a sam słownik jako „dyferencyjny w stosunku do polskiego języka”¹⁶ i 4. B. Sychta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, I-VII, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967-1976 (w którym autor nie zawarł, jak sam mówi, „wyrazów znanych mi tylko z literatury kaszubskiej, po pierwsze dlatego, że nie mogę ręczyć, czy występują one w codziennym języku normalnej gwary”¹⁷, dalej: S). Do tej listy na pewno trzeba by dodać: *Słownik języka pomorskiego czyli kaszubskiego*, zebrał i oprac. S. Ramułt, Kraków 1893¹⁸, który rejestruje kaszubskie słownictwo literackie i mówione (niektórzy polscy dialektolodzy-kaszubolodzy dość krytycznie niekiedy oceniają ten słownik¹⁹), potem F. Lorentz, *Pomoransches Wörterbuch*, 1-5, Berlin 1958-1983; F. Lorentz, *Polskie i kaszubskie nazwy miejscowości na Pomorzu Kaszubskim*, Poznań 1923 (reprint: Gdańsk 2006)²⁰, a

¹⁴ Wszystkie słowniki kaszubskie (i *Etymologiczny słownik języka serbskiego*) występują pod skrótami charakterystycznymi nadanymi przez autora artykułu (DVP), inne pod skrótami nadanymi przez autorów publikacji w której zostały zacytowane (głównie w SEK i ESJS).

¹⁵ SEK I:8.

¹⁶ Jak wyżej. Dalej: „Oznacza to, że nie znajdują się w nim liczne słowa wspólne z polskim językiem literackim”. To oznacza również, że autorzy *Słownika etymologicznego języka serbskiego* nie będą mogli znaleźć wyrazów w takiej samej lub podobnej formie i takiego samego znaczenia (lub zbliżonego) w języku polskim i kaszubskim zawartych w SEK (p. np. kaszubskie i polskie wyrazy: *baba*, *baczny*, *bagnisti/bagnisty*, *bagno*, *bania*, *barani(na)* itd.). Tak samo, w SEK nie zostały zawarte niektóre specyficznie kaszubskie wyrazy, których język polski nie posiada, np. *bakùz*, *basza*, *bé*, *bét*, *białka*, *biòtkowac sã*, *blészcz*, *blës*, *bòdòrz* itd. Oczywiście, w zgodzie z deklaracją z przedmowy (SEK I:22-23), we wspomnianym słowniku nie istnieją „neologizmy”, które pojawiają się w literaturze kaszubskiej, chociaż między nimi jest na pewno określona ilość wyrazów mających pewne znaczenie dla etymologii ogólnosłowiańskiej.

¹⁷ S I:XVII. Wyklucza również leksykę słowińską, którą zbadali uczeni „tej miary, co Mikołaj Rudnicki i Friedrich Lorentz” (S I:XVII).

¹⁸ Nowsze wydanie: S. Ramułt, *Słownik języka pomorskiego czyli kaszubskiego*, scalił i znormalizował J. Treder, Gdańsk 2003 (dalej R).

¹⁹ Np. J. Treder w artykule *Słownik kaszubski Ramułta po stu latach*, „Gdańskie Studia Językoznawcze”, VI, 1995, s. 7-55.

²⁰ Do dalszej pracy nad ESJS na pewno korzystna byłaby podobna książka: *Polsko-kaszubski słownik nazw miejscowych i fizjologicznych*, pod red. E. Chłudzińskiego, oprac. zespół E. Breza, M. Cybulski, J. Treder, R. Wosiak-Śliwa, Gdynia-Gdańsk 2006.

także *Atlas językowy kaszubszczyzny*²¹, który w wielu aspektach opracowuje i przytacza dużą ilość materiału leksykalnego. Jeżeli chodzi o dialekt słowiński języka kaszubskiego, na pewno przydały by się publikacje: F. Lorentz, *Słowinische Grammatik*, St. Petersburg 1903 i *Słownik gwary tzw. Słowińców kaszubskich*²².

Jeżeli chodzi o publikacje, które mogą mieć zwiazek z leksyką kaszubską, autorzy ESJS korzystali: W. Boryś, *Prefiksacja imienna w językach słowiańskich*, Wrocław etc. 1975; W. Boryś, *Студије из српскохрватске и словенске етимологије*, „Јужнословенски филолог”, 47, 69-72; W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005; A. Brücker, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927; *Dzieje Słowian w świetle leksyki. Pamięci Profesora Franciszka Sławskiego*, red. J. Rusek, W. Boryś, L. Bednarczuk, Kraków 2002; B. Falińska, *Polskie słownictwo tkackie na tle słowiańskim*, I-VI, Wrocław etc. 1974-1984; W. Sędzik, *Prasłowiańska terminologia rolnicza. Rośliny uprawne. Użytki rolne*, Wrocław etc. 1977 (Prace Sławistyczne 3); F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1952; *Słownik prasłowiański*, pod red. F. Sławskiego, Wrocław etc. 1974- i *Słownik staropolski*, Warszawa 1953-.

Z tego wszystkiego (jak również z faktu, że w ramach leksyki kaszubskiej nie opracowują leksykę „podobną” do polskiej) można by wnioskować, że autorzy do języka kaszubskiego podchodzą z pewnym dystansem (lub ostrożnością), śledząc, być może, myśl przewodnią prezentowaną w SEK, która dominuje w tzw. warszawskim środowisku kaszubologicznym.

* * *

Tematy kaszubskie które się pojawiają na podstawie dwóch dotychczas opublikowanych tomów ESJS można podzielić na trzy grupy: 1. leksyka serbska, którą autorzy *Słownika* powiązują z leksyką kaszubską, słowińską lub połabską; 2. leksyka serbska, którą autorzy powiązują z leksyką polską, ale taka sama (lub podobna) leksyka istnieje również w języku kaszubskim lub dialekcie słowińskim języka kaszubskiego, a autorzy jej nie przytaczają, ponieważ język kaszubski traktują jako dialekt języka polskiego, więc sądzą (podobnie jak autorzy SEK), że jest zbędne jej przytaczanie (choć robią to, przytaczając tożsamą leksykę powtarzającą się znaczeniowo i gramatycznie w innych słowiańskich i niesłowiańskich językach, np.: а 'мар[едонско.], буг[арско.], сл[ове]н[ачко.], сл[ова]ч[ко.], чеш[ко.], г[орњо]луж[ичко.], д[оњо]луж[ичко], поль[ско.], рус[ко.], укр[ајинско.], б[е]л[о]р[уско]. а';

²¹ Pełna nazwa: *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, t. wstępny i I-VI pod red. Z. Stiebera, t. VII-XV pod red. H. Popowskiej-Taborskiej, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1964-1978.

²² Red. Z. Sobierajski, t. I: A-C, Warszawa 1997. Dalej SGSK.

абдест 'рум[унско]. *abdés*, алб[анско]. *abdés(t)*'; **абраш** 'мак. *абраш*, буг. *абр̀аш*'; **аван** 'буг. *хав̀ан*, рум. *haván*' itd.); 3. leksyka serbska, której autorzy nie powiązują z leksyką kaszubską lub słowińską, ale ją z taką leksyką można powiązać, czy to jako wyrazy spokrewnione mające tożsame lub podobne znaczenie i formę, czy też jako wyrazy, które swoją formą i znaczeniem mogą wyjaśnić pewne aspekty etymologii wyrazu serbskiego. Według tego podziału poniżej został zaprezentowany materiał. Część cytowana z ESJS dotycząca bezpośrednio kaszubskiego wyrazu została podkreślona.

(Podwójnymi cudzysłowiami («,»)) oznaczono opis polski (przetłumaczony z serbskiego) konkretnego wyrazu serbskiego, który stanowi etymologiczny odpowiednik wyrazów kaszubskich. Pojedynczymi cudzysłowiami (') oznaczono zacytowany opis z różnych słowników. Pozostałe znaki przytaczam za cytowanymi słownikami.)

1.

аба² '«ból pod piersią» [...] Изворно можда *хаба «оштећење озледа», уп. стрп. хаба «штета»: да ходѣ власи свободно (и) ихъ добиткъ безъ все хабе и зледи око 1240. (Даничић), даље и рус. дијал. хаба «рупа у путу», пол. дијал. хаба «ребро; удубљење у пределу кључне кости (код човека), или слабина (код животиња); посно месо; погрдно о домаћим животињама», каш. хаба «мршава крава», укр. «кљусе» (SEK 2:271-272).', ESJS 1:35. Jest interesujące, że autorzy SEK w haśle хаба widzą związek z 'st[aro]s[erbsko]ch.[orwackim] (serb.[sko]-c[erkiewno]s.[łowiańskim]) хаба 'szkoda', rekonstruuje na tej podstawie prapostać *хаба [...]', a autorzy ESJS tego związku nie rejestrują.

авет '«upiór; chuda, blada osoba» [...], «głupiec, gapa» [...], «szaleństwo, głupstwo», z wieloma derywatami. 'Уколико (недовољно потврђено) х- ипак није плод хиперкорекције и ако се пође од семантике «сасушен» (→ «мршав, блед и сл.»), отвара се могућност поређења са облицима наведеним у ЭССЯ 8:23²³. укр. дијал. (полес.) хавѣтны (лѣс) «престарела, осушена шума», блр. хавѣтнае «суво дрвеће, грмље», такође чеш. дијал. (мор.) чависну́ у примеру из НП: *Tri dni, tri noci jeli po trni po чависнут*, рус. дијал. хавт «исечена дрва», словињ. хава «сува грана, полуосушено младо дрво» (ако није од *хаба, уп. SEK 2:228²⁴), па и са хавель > авель поред рус шавель, уп. блр. дијал. шавіна поред хавѣтнае «дрво осушено с једне стране», од горњих значења нарочито аветан о нечистом, оболелом житиу. У ЭССЯ 1. с. Трубачов реконструује сложен придев *хаво-тъпѣъ, од *хава «сува грана» (са једином, и то спорном, потврдом у словињском) [...]', ESJS 1:50-52. Nie jest jasna wzmianka o „spornym słowińskim potwierdzeniu”, bo SEK podaje i хава i хаба, bez komentarza, że chodzi tylko o wyrazy słowińskie, jak również, że są one problematyczne. Podaje je i R 47

²³ Этимологический словарь славянских языков, ред. О. Н. Трубачев, Москва 1974-.

²⁴ Najprawdopodobniej chodzi o блад, bo na tej stronie istnieją tylko hasła: грѣд, грѣдло i губ; na pewno ma to być s. 271-272 (hasło хаба) albo 288 (hasło хава).

(*chawa* 'gałąź, konar, zwłaszcza gałąź sucha, suszyca'). Jeżeli chodzi o wyraz *haba* w SEK, zobacz poprzednią gloseę, a SEK przy *χava* kieruje na prasłowiańską formę **chabati* (z niego na *χava* I, więc z nowu na serbskie *haba*), które na pewno ma związek z serbskim **хабати** '1. doprowadzać do wyniszczenia, nosząc psuć, wyniszczać, drzeć; brudzić fizycznie', MS²⁵ 6:702.

aj 'interj. do przywoływania i odzywiania się; do wyrażania różnych stanów emocjonalnych» [...] «ao, biada» [...], «pytające» itd. Dalej, '[...] (ст)поль., каш. aj [...]' ESJS 1:73-74, z potwierdzeniem w R 22 (ale nie w SEK lub S).

ako 'conj. encl., warunkowe: «si», także dopuszczające, z albo bez *u*: «chociaż(by), jakkolwiek, aczkolwiek, bodaj», «to że» [...] • Од псл. **ako*; уп. стсл. **ako**, мак. *ako*, буг. *ак(ò)*, слн. *ako*, слч. *ak* «ako», *ako* «како», глуж. *ак(о)*, словињ. *āk(o)* [...]. У добром делу слов. језика постоји истозначна варијанта на *j*: стсл. **јako**, слч. *jak*, глуж. *jako*, словињ. *jāk(o)* [...]', ESJS 1:89. Brakuje kaszubskiego *jakò* które podaje R 110.

ала¹ 'interj. używane do wyrażenia zachwytu, zadowolenia, radości, zdziwienia, chęci, bólu, smutku, lamentowania, nieprzyjemnej niespodzianki; dial. i zarzut [...], jako zaklęcie, klątwa «jak Boga kocham» [...], «zaczynj, już, chodź», do przepędzania zwierząt domowych, do pokazywania, proponowania «ot(o)» [...], wykrzyknik do zachęcania; «właśnie; jak, niczym, podobnie» [...], do wyrażenia protestu [...], «och, ach» [...]; również jako spójnik: [...] przestarzałe «ale, niż, tymczasem» [...]; «jednak» [...].Као узвик чуђења још прасловенска реч, уп. слн. *alà*, каш. *ala!* (SEK I:74-76²⁶, в. и ESSJ 2:46) [...]. Warto porównać ten sam wyraz w S I:3-4 i zbiór wyrazów, który tam się znajduje.

ала² '«mitologiczny potwór, podobny do smoka» [...], «stworzenie o wielkiej sile fizycznej» [...], «żarłoczna, zachłanna osoba» [...], «zachłanność»' itd. • Јужнословенски, можда још прасловенски дијалектизам **xala*, уп. мак. *ала* «ала, аждаја», *алетина*, буг. (*x*)*àла*, (*x*)*алèтина* у значењима «неман, непогода; снажан, прождрљив човек», даље каш. *xala* «биће или ствар великих размера». Псл. **xala* «стихија» → «чудовиште, демон» вероватно поствербалног порекла, уп. у кашупском поред *xala* синонимно *oxala*, према с.-х. дијал. оала «маскирани члан коледарске групе» поред *xala* «обредна маска јелена» [...]. Овамо можда *ала'(та)* «уста» [...], са пејоративном метафориком

²⁵ Речник српскохрватскога књижевног језика, комитет ред., Нови Сад – Загреб, 1967-1976. Dalej MS.

²⁶ Najprawdopodobniej chodzi o przeoczenie, ten wyraz opracowany jest na s. 72-73, a różne wyrazy pochodne na s. 74-76.

прождрљивости, али уп. пољ. *chałapa* «усна дупља, уста, њушка» (SEK 2:278 s. v. *xałapala*).', ESJS 1:96-97.

алабурда¹ '«tłok, nieporządek, hałas; hałaśliwa grupa»' i dalsze pochodne. '[...] каш. *ɣarabura* «слабо жито помешано са коровом; слаба карта у игри» (SEK 1:280-281²⁷) [...]', ESJS 1:100. We wspomnianym haśle kaszubskim w SEK autorzy piszą: 's[erbsko]ch.[orwackie] dij.[alektalne] kajk.[awskie] *halabūra* «kłótnik, człowiek narwany»', czego autorzy ESJS nie przytaczają, może dlatego, że chodzi o dialekt kajkawski niegdysiejszego języka „serbskochorwackiego”, chociaż stanowi to interesujące połączenie z badanym wyrazem serbskim.

але¹ 'conj. dial. «ale» [...]. • Од псл. **a le*, уп. буг. *але*, слч., чеш., глуж., длуж., пољ. *ale*, *словинь. ālā* [...]', ESJS 1:119-120, рónиџ неprzytoczone kaszubskie **ale** **1.** conj. 'lecz, ale' [...]. **2.** part. wzmacniająca, wyrażająca zdumienie, podziw, zaskoczenie: 'ale' (S. 1:3-4), **ale** "ale" (R 22); jak również SGSK 1:48: '*alū* (takie same znaczenie).

амбол '[...] «przepaść» [...] .Можда од гр. *ἄμβολον, поред ἔμβολον, нгр. ἀμπολή «канал за наводњавање», или иста реч као **qbyľь* > убао, са очувањем назала и –ъ– посредством несловенског извора (уп. ит. *Ombla*). Две претпоставке се међусобно не искључују, јер сама реч **qbyľь* лако може потицати од гр. ἔμβολον [...], додуше само као прасловенски, још предмиграциони грецизам, с обзиром на њено присуство у полапском и трагове у ист. и зап. топонимији [...]', ESJS 1:147-148, niestety nie została przytoczona wspomniana toponimia, która mogłaby wskazać ewentualnie na tereny kaszubskie.

андрак¹ '«diabeł, szatan, mroczne siły» [...], często w wyrazach *koju mi (mu, joj, im...) je андрак, кога андрака* «со го орећало, о со му chodzi?» [...], «człowieczysko»' itd. . 'Уп. и варијанту са ко-: *кòндрāк (-āh)* «ситно живо биће, црв који се према народној празноверици увлачи под кожу човека и узнемирава га; немиран дух, љаво, враг који не да човеку да се смири на једном месту, пун драва (а ц)» [...], чеш. дијал. *kondrát, kondravec* поред *ponrava*; одатле и *кòндрак = андрак*. Корен је исти као у понирати, kajk., чак. *пòндрети / пондрити*, понор; изворно значење било би «(црв) који понире (у човека, животињу)», уп. SEK 4:97 s. v. *ponór* «пундравац», одатле «нечиста сила (у човеку)». Завршно –ак варира код префиксалних сложеница са (изворнијим) –ав и у другим словенским језицима (уп. Skok 2:596 s. v. *pàmrāv*, SEK 4:96 s. v. *ponarva*).', ESJS 1:161-162. W przypadku kaszubskiego *ponarva* w przytoczonym haśle autorzy SEK wyraz łączą z 's[erbsko]ch.[orwackim] *pùndrav, pàmrāv, pàndrv* (< *pandrav*)', nie wspominając serbskiego *пундравац*, a *ponór* z 'b[ułg.[arskim] *ponòr* «miejsce, gdzie woda znika, ginie pod ziemią»', co istnieje również w j. serbskim: p.

²⁷ Błąd w numerze tomu. Ma być: 2:280-281.

понар '1. б. *miejsce w którym rzeka znika z powierzchni ziemi i zapada się pod ziemię*', MS 4:696.

апити '«jeść» [...], «ukąsić, ugryźć» [...], «złapać, ukraść» [...], «złapać; szybko zjeść» [...], «połknąć, zeżreć» itd. • Од псл. **hapiti*, **hapati*, **hapnoiti* «(у-, за-)гристи, (з)грабити и сл.», уп. стсл. *ХАПАТИ*, мак. *ape*, *apne*, буг. *xàпя*, *xàпна*, слн. *hápiti*, *hâpati*, *hâpniti*, слч. *charat'*, чеш. *châpati*, дијал. *charpouti*, длуж. *charjaš*, пољ. *charać*, дијал. *charpać*, словињ. *čāřās*, *čāřnōis* [...]', ESJS 1:177-178.

аскурђел '«przodek przed prapradziadkiem, krewny szóstego stopnia pokrewieństwa w linii ascendentalnej» [...], «siódmy przodek, daleki przodek, najstarszy [znany] przodek rodziny; łobuz, filut»' itd. • Свакако у вези са називом за даљег претка *курђел*, *кунђел* и сл.; даље нејасно. Оваква интерпретација претпоставља структуру *ас-курђел*; с друге стране, уп. елемент *skur-* у псл. **pra-sk(j)urь* > стсл. праштоурь «прапраунук», струс. *праштоурь* «прапрадед; прапраунук», стпољ. *praskurzę*, *praszczur* «прапраунук» (Szymczak 1966:82-84, који указује и на лит. *pra(s)kurejas*²⁸). Уп. можда и **ku-dědъ* > каш. *kužād* «злудух; ђаво» поред *žād* «ид.» < **dědъ* «деда» (SEK 3:110), а за семантику псовке с.-х. *Иди у твог аскурђела* [...], каш. *Bāj do kužada!* «иди дођавола!»', ESJS 1:226.

баба² '«wiedźma, czarownica»' i dużа liczba wyrazów pochodnych. • Иста реч као **баба**¹ у различитим фолклорним специјализацијама, које су делом општесловенске и прасловенске, уп. нпр. буг. *баба* «врачара, чаробница», пољ. *baba* «ид.», чеш. *bába*, струс., стукр. *баба*, укр. *баба*; каш. *babica*²⁹ [...], ESJS 2:16-18, можна бы јесzcze додаћ и словињске **б'аба** '2. 'baba (kobieta pogardliwie), babsko'', SGSK 1:55, а увагę звраца и 12 значење израза **баба** у S 1:10: "demon zbożowy w postaci starej baby", тимчасем у R 25 на коңцу wyjašnieñ додаје: "Także: 'czarownica'". Poniewaź autorzy ESJS przytaczają liczne wyrażenia w których *баба* w językach słowiańskich stanowi część składniową, trzeba przytoczyć również kaszubskie: '14. plт *babě* – astron. 'plejady'', S 1:10 (са потврдом у R 25: **Babě** "jakaś gwiazda" (II) [*astr.* 'plejady']'), јак рђвнић израћење под һашлем **babí** '[...] *bab'é lato* - 'babie lato'', S 1:10.

бадати¹ '«bość, kłuć» [...], '«dotykać, wtrącać się do czegoś»' i cały szereg wyrazów pochodnych. • Од псл. **badati*; уп. буг. дијал. *избадам*, слн. *zabādati*, слч. *bádat'*, чеш. *na-/po-bádati*, пољ. *zbaдаć*, *obaдаć*, каш. *badac*³⁰

²⁸ M. Szymczak, *Nazwy stopni pokrewieństwa i powinowactwa rodzinnego w historii i dialektach języka polskiego*, Warszawa 1966.

²⁹ W S 1:11: *babica*, ale to jest kwestia zapisu.

³⁰ Chociaź SEK 1:82 kieruje na *bādac*, w S 1:14 jest tylko *badac*.

[...]', ESJS 2:63-64. Na uwagę zasługuje i kaszubskie *bòdòrz* R 34 z znaczeniem "drąg kolczasty do łowienia węgorzy".

баз 'bot. nazwy roślin z rodziny *Sambucus* «bez, *S. nigra*; bez hebd, *S. ebulus*» i duża liczba wyrazów pochodnych. • Од псл. **бъзь*/**бъза* «id.»; уп. мак. *боз*, буг. *бъз*, *бъза*, слн. *bèz*, *bèza*, слч. *baza*, дијал. *beza*, стчеш. *bez*, чеш. *bez*, *beza*, поль. *bez*, словинь. *bäs*', ESJS 2:73-74, którego SGSK nie przytacza, zamiast tego cały szereg wyrazów pochodnych począwszy od *b'esäna* '[...] bot 'bżowina, krzew czarnego bzu – *Sambucus nigra*', SGSK 1:76. Została pominięta kaszubska nazwa na bez z S I:35: *bes* 'bot. 'bez, *Syringa vulgaris*' i R 28: *bes* "bez (rośl.)".

бајати '«odmiawiać zaklęcia, wykonywać towarzyszące czynności magiczne, przepowiadać», lit. i «opowiadać bajki, przesadzać» i liczne wyrazy pochodne. • Од псл. **bajati*, *bajǫ*, уп. мак. *баам*, дијал. *бајам*, буг. *бај*, слн. *бајати*, стчеш. *báti*, чеш. дијал. (мор.) *bajať*, поль. *bajać*, длуж. *bajaś*, глуж. *bać*, струс. **бајати**, рус. дијал. *баять*, стукр. *баяти*, укр. *бајати*.' ESJS 2:83-84. Do tego trzeba dodać kaszubskie: *bajac* "opowiadać baśnie, snuć opowieści, bajać", S I:15, **бajic** "bajać, opowiadać bajki", R 26.

бара¹ '«woda stojąca we wgłębieniu z ziemi, kałuża» reg. i «grunt podatny na powodzie» [...], «siano z takiego gruntu» [...], «kałuża; wilgotna polana lub pole» i liczne wyrazy pochodne. • Од псл. дијал. **bara*; уп. мак. *бара* «локва», *баруште*, *баруга*, буг. *бара* «речица; устајала вода, локва», дијал. *баруга*, топ. *Баруште*, слн. *bára*, *bárje* «мочвара, баруштина», слч. дијал., чеш. дијал. (мор.) *bara* «id.», слч. *barina*, стчеш., чеш. *bařina*, *bařena*, *bařisko*, *bařište*, поль. *bara*, *barzyna*, дијал. *barzena*, каш. *barë* «неплодна, необрађена земља», ESJS 2:177-179, cytowane na podstawie S I:17.

баран '«baran» i nazwa barana [...]. • Вероватно од псл. (?) **baranь* (поред **boranь*, **beranь*?); уп. буг. дијал. *баран* име од миља за овна, *баранкь* за овцу [...], слч., чеш дијал. *baran* «ован», стчеш., чеш дијал. *beran*, длуж. (ст)поль. *baran*, глуж. *boran*, пом. *baran*, *баран*, струс. *барань*, *борань*, рус., укр., блр. *баран*.' ESJS 2:186. Jeżeli skrót пом. oznacza w rzeczywistości kaszubski, wtedy na to istnieje potwierdzenie w S I:17 i R 27. W SGSK 1:60-61 z *b'aran* kieruje się na *b'aròjn*.

бахтати '«iść ciężkim krokiem, truchotać; parskać» [...], «jeść» i podobne wyrazy. • Од псл. **бъхъtati* «(шумно) ударати»; уп. буг. *бъхтя* «тући, ударати», дијал. *бъхтам* «id.; ходати», слн. *bêhtati se* «мучити се», поль. *bechtać*, *-tam* «пујдати, подбадати», словинь. *bäxtac*, *-tom* «id.» [...].', ESJS 2:263-264.

2.

a¹ 'conj. advers., adjun. «zaś, natomiast, ale, at, vero»' i kilka wyrażeń. '• Од псл. **a* conj.; уп. стел. **a**, мак., буг., слн., слч., чеш., глуж., длуж., поль., рус., укр., блр. *a*, полап. *a*, у горенаведеним употребама [...]', ESJS 1:33. Trzeba było przytoczyć również kaszubskie *a* 'conj. *a*' S I:1, **a** '*sp.[ójnik]* 'a'' R 21 i słowińskie **a** '1. sp, łączący zdania lub ich części i uwydatniający ich związki treściowe [...]. 2. partykuła nawiązująca 'a'', SGSK 1:45.

a² 'interj. do zachęcania', ESJS 1:33-34. Przytoczone zostały wszystkie języki słowiańskie oprócz kaszubskiego: **a!** 'interj., wykrzyknik wyrażający zdziwienie, niezadowolenie, niechęć.' S 1:1, **a!** '*wykrz.*, 'a! eh! ach!''', R 21, tak samo jak słowińskie: **a** '3. wykrz wyrażający różne stany uczuciowe 'a! ach!''', SGSK 1:45.

ажам '«chomaćo» [...], «naszyjnik który kładzie się koniu w czasie młódky; naszyjnik w zaprzęgu» [...], «szory» [...], «część uprzęży dla konia»' i dalsze wyrazy pochodne. 'Могло би се помишљати на слов. поствербално образовање од **jęti*, *jьmъ* «хватати» типа зајам, уп. псл. **jьtь*, за значење од истог корена уп. рус. дијал *úmalıo* «узда, омча», поль. *imadło* «стегача, притезач»', ESJS 1:74-75, więc dlaczego nie również kaszubskie **jimadło** 'szrubstok (niemcz.)', według nie zawsze pewnego EG³¹ 145, potwierdzone jednak przez S II:106: **jimadło** 'imadło'.

ако p. komentarz do hasła **ако** w dziale 1.

алакура '«osoba żeńska która zachowuje się i wyraża swobodnie» [...], «niezdarna, nieokrzęsana osoba żeńska; plotkarka»' itd. W ramach dyskusji etymologicznej autorzy ESJS, między innymi przytaczają: 'Јасна је пејоративна адидеација са курац, курва, која, међутим, може бити секундарна, уп. *калакурдија* «маса залудничара» [...], *калакòтра* «неморална, некарактерна особа» [...] буг. *палахура* «лакомислена жена» [...], можда и рус. дијал. *лаху́дра* m./f. «разбарушена, неуредна, одрпана особа, поль. дијал. *tachudra* «дроњци; скитница, одрпанац»', ESJS 1:105, więc dlaczego nie również i kaszubskie *tachuder* EG 214, potwierdzone w S III:6 (z wzmianką, że jest przestarzałe): **łaxuder** → **łaxtáj** 'oberwaniec, obdartus'.

але¹ p. uzupełnienie hasła **але**¹ w dziale 1.

анђео 'lit. «angelus»' i dalsze warianty. W ramach wyjaśnienia etymologicznego wyrazu jest podane: '• Од гр. ἄγγελος «id.» [...]; уп. стел.

³¹ E. Gółąbk, *Kaszëbsczi słowòrz normatiwny*, Gdańsk, 2005. Dalej EG.

АНГЕЛЪ поред **АНЬЕЛЪ**, мак. *ангел*, буг. *àngel*, рум. *îngher, ângheľ*, аром. *ângheľ*, алб. *ëngjëll*, слн. *ângel*, слч. *anjel*, чеш. *anděl*, глуж. *jandžel*, длуж. *janžel*, поль. *anioł*, ESJS 1:165, tutaj też brakuje kaszubskiego wyrazu tożsamego z polskim *anioł* według R 23; natomiast według S I:6: *anioł*.

аниж '«anyż, Pimpinella anisum»' i inne podobne wyrazy. W dyskusji etymologicznej autorzy ESJS wspominają, między innymi, refleks w czeskim: *anýz, anéz*, który w kaszubskim jest bardzo podobny: *anys* R 24 i *aněž* R 23.

апостол '«każdy z dwunastu uczniów Chrystusa, apostoł; szerzący chrześcijaństwo u jakimś narodzie; gorący zwolennik; księga liturgiczna w cerkwi prawosławnej która zawiera również listy apostołów» [...], «święty» [...], «pieśń kościelna którą w czasie liturgii czytają najlepszy uczniowie; mniejsza ambona z której jest czytany apostoł» [...], «uczeń Chrystusa i święty; księga listów apostołskich» i pokrewne wyrazy. '• Од гр. ἀπόστολος «посланик, изасланик; апостол», преко стел. **апостолъ** или лат. *apostolus* [...]; уп. мак. *апостол*, буг. *апòстол*, рум. *apostol*, арум. *apostalu*, алб. *apostull*, слн. *apòstol*, слч., чеш., длуж. *apoštol*, глуж. *japoštol*, поль. *apostoł*, ESJS 1:179. Brakuje kaszubskich przykładów: *apòstol* R 24, *apoštòł* S I:6.

арханђео 'lit. «anioł naczelny, główny»' i dalsze wyrazy pochodne. '• Од гр. ἀρχάγγελος «id.» посредством цел. архангелъ [...]. Интернационални грецизам из хришћанске терминологије, уп. мак. *арангел*, буг. *ар(а)хàнгел*, рум. *ар(h)ângheľ*, *hrangheľ*, арум. *арhângîl*, алб. *арkângjel*, слн. *арhângel*, слч. *archanjel*, чеш. *archanděl*, глуж. *arcyjandžel*, поль. *archanioł*, ESJS 1:218-219, а według R 25 również kaszubskie: *archanioł*.

ах 'interj. do wyrażania zachwyту, zdziwienia, bólu, strachu, próśby, chęci, przeklinania, gniewu» [...] itd. Oprócz wszystkich innych języków, które autorzy przytaczają, gdzie niektóre dosyć odbiegają od języka serbskiego: np. 'буг. *àхам*, *àхна*, слн. *àhati*, чеш. *achati*, рус. *àхатъ*, укр. *àхату*', ESJS 1:242, brakuje tylko formy kaszubskiej, do tego bardzo podobna do serbskiej: *ach!* R 21, *ах!* S I:3, jak również słowińskiego: *ах!* 1:47.

баба¹ '«staruszka; matka ojca lub matki; starsza krewna» [...], reg. również «teściowa» [...], żart. «małżonka, kobieta w ogóle» [...],enzen. «strachliwa osoba» [...], «mamka, niania» [...], «uczestnik dziecięcej zabawy» [...], «stara pszczoła» [...], «stary ul»' ESJS 2:14-16 i pokrewne wyrazy. Obok wyrazów z wszystkich języków słowińskich brakuje formy kaszubskiej: '1. 'baba, kobieta' [...]. 2. 'żona' [...]. 3. *pogardl*. 'o mężczyznach: baba, tchórz, człowiek bojaźliwy', R 25, tymczasem w S 1:9-10 mamy: '1. 'stara kobieta' [...]. 2. 'jakakolwiek kobieta'. 3. 'mężatka bezdzietna'. 4. 'rub. o żonie'', а w słowińskim *b'aba* '1. 'baba, stara kobieta', SGSK 1:55. Uwagę przyciąga

również kaszubskie **babùsa** w znaczeniu 'teściowa', R 25, spokrewnione z jednym z serbskich.

баба¹¹ '«piec zrobiony z błota»' i mniejsza liczba spokrewnionych form. '[...] Уп. називе за делове пећи поль. дијал. *baba* «отвор за угаљ на испусту пећи», *babica*, *babka* «део пећи између саме земље и димњака», рус. *ба́бка*, *бабу́рка* «део испуста пећи одакле се вади пепео, угљевље», блр. *ба́бка* «id.», ESJS 2:23. Kaszubskie znaczenie i forma są identyczne z serbskim: **baba** '4. 'otwór w przypiecku na węgle, które się tam wysypuje dla prędszego ogrzania izby'' R 25.

баба¹⁵ 'zool. nazwa dla różnych rodzajów ryb, także «rodzaj morskiego raka» [...], «ślimak roztrzechan, Murex brandaris» [...], «żaba (jeżeli jest o niej mowa w obecności małego dziecka)», dalej pewna liczba wyrazów pochodnych. '• [...] уп. рус. дијал., укр. *ба́ба* «риба Cottus gobio», слн. *bábica* «риба Cobitis barbatula», мак. *бабура* «врста ситне рибе у реци Брегалници», слн. *babûra* «црв Oniscus», рус. дијал. *babýra* «риба», блр. *бабура* «стонога», поль. *babka* «риба Gobius», рус., укр. *ба́бка* «id.», ESJS 2:24-25. W ten cały wachlarz bardzo dobrze wpasowuje się język kaszubski z dwoma znaczeniami dla wyrazu **baba** '8. zool. 'flądra, Pleuronectes flexus' (Wybrzeże). 9. zool. 'wzdęga krasnopiórka, Scardinius erythrophthalmus' [...], S I:9, którego autorzy ESJS nie przytaczają.

баба¹⁶ 'bot. «ostnica, Stipa pennata»' i różne wyrazy pochodne do oznaczania roślin. '• Називања разних биљака различито (а у неким случајевима секундарно) мотивисана пл. **baba* [...]; уп. чеш. *babka*, *babyka*, *babika* «клен, Acer campestre», стполь. *babica* «врба, Salic sp.», чеш. *babka*, *babík* «копитац, Caltha», поль. *babka* «Plantago», forma kaszubska: 'bab'i jczëk' S 1:10, 'укр. *ба́бка* «id.» (id. 218), чеш. *babky* «чичак, Lappa», буг. дијал *ба́бка* «Salvia» (id. 199); такође мак. *бабина дуилица* «Thymus serpyllum», длуж. *babina duška* «Thymus chamaerdis», *babine zele* «Succisa», мак. *бабин зуб* «Tribulus terrestris», буг. *бабини зъ 'би* «id.», чеш. *babi zub* «Lathraea, Lepidium», *babie zęby* «Dentaria», рус. дијал. *баби́й зуб* «Claviceps purpurea», чеш. *babí ucho* «Plantago», ESJS 2:25-26, bez przytaczania kaszubskiego przykładu: **baba** '25. bot. 'skrzyp polny, Equisetum arvense' [...], S I:10.

бабун 'histor. «bogumil» [...] '• Од стерп. **бабоуњ** «богумил, патарен», спорног порекла; уп. слч. нар. *babona/bobona* «празноверица», дијал. *babuństvo* «причање о чудесима и вера у њих», чеш. *baboňek*, *-ňki* «привиђење», струс. *бабвны* «чаролије, врацбине», укр. дијал. *бабо́ны* «празноверице», даље поль. *zabobon* «id.», укр. *забобо́ни*, блр. *забабо́ны*; из словенског мађ. *babona* «id.», рум. *boboane* «чаролије». ESJS 2:35-36. Wyraz kaszubski, którego autorzy ESJS nie przytaczają, **babõně** "gusta,

zabobony', SEK I:81, jest w dużej mierze podobna do serbskiej, tak samo jak *zabòbón*, R 416, S VI:165.

бавити (се) '«spędzać», «przebywać, żyć» [...], «zatrzymywać» [...], «nabywać, sprowadzać» [...], ~ *се* «znajdować się, przebywać, zatrzymywać się» [...], «interesować się, pracować (z pomocą czegoś, wokół czegoś)»' i dalsze wyrazy pochodne. • Од псл. **baviti (se)*; уп. мак. *бави (се)*, буг. *бàвя (се)*, слн. *báviti (se)*, чеш. *baviti (se)*, слч. *bavit sa*, поль. *bawić się*, рус. дијал. *бáвить (ся)*, укр. *бáвити(ся)*, блр. *бáвиць, бáвицца* ', ESJS 2:40-41. Określenie kaszubskie w dużej mierze pokrywa się z innymi, które przytoczono: *bawic (sã)* R 28, *bavíc (sq)* S I:23.

бадањ¹ '«(u niektórych młynów wodnych) wielka wydrążona belka, przez którą leci woda, która obraca koło» [...]; reg. również «drewniana kadź, ceber» [...], «część płynu» [...], «drewniane naczynie bez górnego dna z rozszerzonym otworem, który służy do fermentacji moszczu, przetaczania wina, transportu winogron» [...], również jako miara [...], «głęboka, deskami obita jama, w której skóry są kładzione do wapna» [...], «miejsce, gdzie siano przepuściło wodę do środka stogu» [...], przen. «duża, gruba, nienasycona osoba» [...], «wielka beczka na winogrona» [...], «koryto, przez które toczy się woda na łopatki koła w młynie wodnym» [...], «kadź» [...], «wielka, otwarta beczka»' itd. • Од јсл. **бъдън'ъ, *бъдънъ* «бадањ; када; буре, суд»; уп. слн. *bedenj/bèdenj, bedèn, буг. дијал. бьдън', бьдън, бьднè*, из јужнословенског мађ. *bödön*, поред сев.-слов. **бъдн'а/*бъдна* у истим значењима: слч. *bedňa*, чеш. *bedna*, поль. дијал. *bednia*, рус., укр. *бóдня*, ESJS 2:61-62. Brakuje kaszubskiego *bednãř* "bednarz" S I:30, jak również słowińskiego *b'ednõř* z SGSK 1:73.

базга 'bot. «bez, *Sambucus nigra*», «rodzaj podłużnych letnich gruszek»', również warianty. • Свакако у вези са псл. **бъзъ* > **баз**; уп. мак. дијал. *бозгел*, слн. *bezèg, bèzg, bezgòv* adj., *bezgovec* (поред *bezòv, bezovec*), *bezgovina, bezgòvje*, стчеш. *bezg*, поль. дијал. *besk*, а са друге стране поль. дијал. *best, bestu/bezdu*, укр. дијал. *бесм'*, ESJS 2:76. Do tego szereg można doliczyć już wspomniane kaszubskie *bes* 'bot. 'bez, *Syringa vulgaris*'', S I:35, jak również słowińskie *beis* 'b'esù 'czarny bez' [...] 'czarny albo dziki bez'', SGSK 1:73 albo *b'esezna* 'bot. 'bzwina, krzew czarnego (dzikiego) bzu – *Sambucus nigra*', SGSK 1:76. Dalej ESJS przytacza: 'Облик са –g- објашњава се укрштањем са оноματοпејском основом **бъзг-* поред *бъз-* «звиздати», уп. буг. дијал. *бъзун* поред *бòзгун* «мајска буба», можда и слн. *bèzgati* поред *bezati*, слч. *bedzgat* «терати се (о стоци)» (ако није експресивно од *bègati*?); за семантику уп. струс. *пицальникъ* = *бозъ*. За варијанту са –d- претпоставља се укрштање са **баздети** < **ръздѣти*, уз позивање на оштар мирис зове и на лит. *bèzdas* «зова» поред *bezdėti* «пуштати гасове», но лит. фитоним сматра се позајмљеним из пољског; за **бъзг-* балтску паралелу представљало би лет. *buzga* «штап» (id. ib., где се указује на варирање *z/zd/zg* у случајевима као **drozdъ/*drozгъ, *loza* : лит. *lasdà* и сл.),

ESJS tak samo. Do tego wszystkiego wspaniale współgra fitonim kaszubski *bzdëxa* "bylica polna, *Artemisia campestris*" (słowiński: *bzd'äxa* "tak samo", SGSK 1:136), jak również słowiński czasownik *bzdnõc* "bzdnać, zabzdzić, puścić wiatry", SGSK tak samo.

баздети '«śmierdzieć, cuchnąć» [...], przen. «wylegiwać się, długo spać»' i liczne wyrazy pochodne. Dalej: Далъе: '• од псл. **рьздѣти*; уп. мак. *базди*, буг. *бъздя*, *пъздя*, слн. *pezdėti*, слч. *bzdiel'*, чеш. *bzdíti*, поль. *bzdzieć*, глуж. *bzda*, длуж. *bžeš*, рус. *бздеть*, укр. *бзди́ти*.' ESJS 2:77. Tak samo jak w poprzedniej głosie, kaszubskie: *bzdëxa*, jak również *bzżëc* "bzdzić" S I:97; słowińskie: *bzż'äna* "bąk, bździna" i *bzżiëc* "bździc, puszczać wiatry", SGSK 1:136.

байка¹ lit. «opowiadanie o niesamowitych wydarzeniach, fantastycznych istotach, dziwnych rzeczach itp.; zmyślenie, niesamowita historia», reg. również «zamawianie choroby, wróżenie» itd. Dalej '• Од псл. **байька*; уп. мак. *байка*, слн. *bājka*, слч. *bājka*, чеш. *bajka*, поль. *bajka*, глуж., длуж. *bajka*, рус., укр., блр. *ба́йка*.' ESJS 2:86. Kaszubskie: *bājka*, rzadziej *bajka* '1. 'bajka, baśń' [...] 3. 'plotka' S I:15, **bajk** "bajarz, opowiadacz" R 26.

баламутити '*збаламутити* «odwalić robotę» [...], tylko kajk. [...] «bałamucić, omamiać» [...], *забаламутити* «paplając ukryć prawdę, oszukać»' i dalsze wyrazy pochodne. Potem '• Од псл. **balamoŕiti*, **balamoŕь*/**balamoŕa*; уп. слч. *balamutiŕ* «уносити смутньу, ширити гласине», *balamuta* «смутња, неред», чеш. *balamutiti* «обмањивати», дијал. «лагати», *balamuta* «варалица», поль. *bałamucić*, дијал. *bałamącić* «мутити; доводити у заблуду», *bałamut* (заст. и дијал. и *bałamąŕ*) «женскар; неозбиљан човек, смутљивац»', ESJS 2:118-119. Wyrazy kaszubskie stanowią idealne dopełnienie koncepcji: *bałamuta* "zrzęda, leń", *bałamutńik* "pijak", S I:16.

банати² '«w grze *бананье* uderzać własnym kijem o *бадало*»' i wyrazy pochodne. '[...] Није искључена ни веза са *побанати се* «побити се, потући се» [...], које има паралеле у чеш. *báně*, *baň* «шамар, ударац песницом», *bāňati* «шамарати» [...], поль. дијал. *bāńa*, *bańa* «чворуга од ударца»', ESJS 1:147, więc również kaszubskie *bańa*, *bańã* '2. fig. 'duża głowa, szczególnie łysa', a także *bańač*, *bańãl(k)*, *bańãla*, *bańãř* "człowiek z wielką głową", S 1:17.

банда¹ '«banda rozbójników; grupa osób mająca takie same wady, nałogi» [...], zwyczajnie w wołaczu «pojedyncza osoba z takiej grupy, bandyta», «zespół muzyczny (najczęściej instrumentów dętych); muzyka wojskowa» [...], «grupa pracowników na roli» [...], «większa ilość, grupa» [...], «komplet dzwonów» [...], «trąbka» [...], «orkiestra»' i wyrazy pochodne. '[...] Овај интернационални галицизам, који је ушао и у друге балканске и европске језике

(уп. рум., арум. *bándă*, алб. *bándë*, нгр. *бáндá*, слч., чеш., пољ. *banda*, рус., укр., блр. *бáнда* итд.), старопровансалска је реч германског порекла, од герм. **banda* «(бојни) знак, застава као обележје одреда» [...], одатле «група људи окупљена под заставом, чета» [...], ESJS 2:149-150, со истније рóвније в језыку kaszubskim: *bańda*, według EG 16, podobno jako oznaka bandy.

бандера '«wysoki drewniany lub metalowy słup (zwykle do noszenia przewodów elektrycznych lub telefonicznych)», «flaga», «draż do oznaczania drogi» [...], «słup (elektryczny, telefoniczny i t p.)» [...], «drzewiec do flagi»' i duża ilość wyrazów pochodnych. 'Ит. (вен.) реч је од прованс. *ban(d)iera* < *banda* [...]. Ушла је и у друге балканске (мак. *бандера*, буг. *бандѐра*, рум. *bandiéră*, арум. *bandéră*, нгр. (μ)лaνтiѐpa, алб. *bandjerë*, тур. *bandera*, *bandıra*) и словенске језике (слн. *bandéra*, слч. *bandéra*, пољ. *bandera*, рус. *банд(у)ѐра*, укр., блр. *бандѐра*, блр. *бандзѐра*)', ESJS 2:154-155, więc tak samo również po kaszubsku: **bandera** "bandera, flaga okrętowa", R 26.

баново '«железничка станица»' itd. 'Уп. пољ. *banhof*, дијал. *banof* 'id.' ESJS 2:164. Podobnie jak kaszubskie **banhof** "stacja kolejowa, dworzec" R 26, a także **бан(а)** 'cuch (przër.), рòсãгла (neol.), cyzeń', EG 16.

бања² '«masielnica, kadka na *кајмак*» [...] '• Вероватно од псл. **бъдън'а*; уп. слч. *bodña* «мала посуда за производњу сира», *bedña* «шкриња, каца», пољ. дијал. *bednia* «ведро, чабар», ESJS 2:170-171. Do tego trzeba dodać kaszubskie **bednãr** "bednarz", S I:30.

барака '«tymczasowy budynek z desek (do mieszkania, składowania, sprzedaży itd.) [...], czak. *барãка* [...] «ławka w domu rybaka, na której konserwuje się rybu»' i wyrazy pochodne. '• Од шпан. катал. *barraca*, разним посредним путевима, у Приморју преко вен. *baraca* [...], ит. *baracca* «провизорна дашчара», у унутрашњости и преко нем. *Baracke*, фр. *baraque*, *baraqueur*, можда и тур. *baraka*. Интернационални хиспанизам, уп. још мак. *барака*, буг. *барãка*, рум. *barácă*, арум. *barángă*, *parángă*, алб. *barákë*, *barángë*, нгр. *мларá(γ)ка*, *парáγка*, слн. *barãka*, пољ. *baraka*, даље (фр. посредством) слч., пољ. *barak*, чеш. *barák*, мађ. *barakk* итд.', ESJS 2:184-185, więc również kaszubskie *barak(a)*, EG 17, najprawdopodobniej pod wpływem polskiego.

баран (р. *take same hasło w dziale 1*). Dalej autorzy przytaczają: '[...] Облик и значење *боран* «ован, бојна справа за пробијање зидова» код Белостенца вероватно из руског. Није јасно спадају ли овамо стерп. **барань** (**вãкчиñь**), човек Сандаља Хранића и браће Јурјевића (Даничић), топоним **барань** (**заселиñь**) 1316. г. Ибар, потврђено само у пом./асс., тако да се може читати и *Баран* и *Барань*; у овом другом случају, можда придев *baran(ь)ь*

«овнујски, овчји», уп. слч. *baraní*, пољ. *barani* [...]', ESJS 186. Tak samo niewspomniane kaszubskie i słowińskie *barańi* S I:16, SGSK 1:60.

барило '«drewniana, w większości płaskia i podłużna beczka do różnych produktów, tak płynnych (napoje, olej), jak stałych (ryba, figi, wapno, proch, cukier, węgiel drzewny i inne)»' [...]. '• Од вен. *baril*, ит. *barile* [...]. Италијанизам широко распрострањен у европским језицима, уп. на Балкану буг. *барило*, алб. *barilë*, српг. *барóл(л)ион*, тур. *baril* [...], у другим слов. језицима слн. дијал. *barīl*, *barīlec*, пољ. *baryła* [...]', ESJS 2:203-204 i kaszubskie *barēlka* w znaczeniu 'ryb 'blaszany, okrągły pływak w sieci', z potwierdzeniem w S I:19 i SEK I:86.

барон '«pan feudalny kierujący posiadłością, którą dostał od władcy; niższy tytuł szlachecki» [...].• Од срлат. *baro*, *-onis*, герм порекла [...]. Изворно франачка титула, ствнем. *baro* «човек, борац» [...], од ие. корена који је у **борити се**; ушла је, делом као учена реч, у већину европских језика, уп. мак. *барон*, буг. *барòн*, слн. *baròn*, чеш., пољ. *baron* [...]', ESJS 2:213-214 i kaszubskie *baròna*, S I:21 (także słowińskie SGSK 1:61), *barón*, R 27.

бат¹ '«wielki młotek, młot», «bat, maczuga, buzdygan, kij» lit. [...], «pomocnicze rybackie narzędzie do wbijania kijów» [...], «tłuczek, drąg do miażdżenia winogron» [...], «serce w dzwonie» [...], «uderzenie, baty» [...] • Од псл. **batъ* (поред **bътъ*?) «оруђе којим се удара»; уп. слн. *bát/bât*, *bet* «мотка, дрвени чекић», чеш. дијал. *bat* «батина», пољ. *bat* «бич; телесна казна» [...]', ESJS 2:231 i kaszubskie *bat* "bat, bicz'", S I:22.

батва '«rodzaj dużej, zimowej gruszki» [...]. Можда од псл. (?) **bъtva*, у вези са стпољ. *botwieć*, пољ. *butwieć* «гњити», рус. *бутовѣть* «id.», *ботевѣть* «дебљати, дозревати, бујати».!', ESJS 2:243-244. Може i kaszubskie *butwiec*, на podstawie niepewnego źródła, T³² 1:69.

батог 'przestarz. «kij, bat» [...]. • Од псл. **batogъ* «штап; бич; кижак, палица», од **batъ* [...]; уп. стсл. батогъ, доцније и батокъ, стчеш., чеш. *batoh*, пољ. *batog* [...]', ESJS 2:248-249, jak również kaszubskie i słowińskie przykłady: *batig*, *batóg*, *batug* S I:22-23, *batüg*, SGSK 1:62-63.

бачва '«(duża) beczka»; reg. również «wole, również u ptaków» [...].• Општесловенска реч неизвесног порекла, уп. цсл. *бъчъвъ*, *бъчъва*, мак. *бочва*, *бочка*, *бочвар*, буг. *бъчва*, дијал. *бòчка*, *бъчвар*, слн. *báčva/báčev*, *-čve*, *bečka*, *bečvár*, слч. *bočka*, дијал. *bečka*, *bačka*, пољ. *beczka* [...]', ESJS 2:270-271, więc również kaszubskie *bečka* S I:30.

³² J. Trepczyk, *Słownik polsko-kaszubski*. Naukowo opracował i aneksem opatrzył J. Treder, 1-2, Gdańsk, 1994.

3.

авель '«ścięte i zgniłe chwasty, w ogóle odpadki» [...]. Могло би се претпоставити псл. **xavel'* са *ō*- превојем коренског слога према *-ē*- у рус. дијал. *шáвель* «олош», даље у вези са *швалъ* «id.», *шáверь* «трице, смеће», *шáверик* «гомила измета, нечисти» [...]', ESJS 1:49. Kaszubska forma **chawa** "gałąź, konar, zwłaszcza gałąź sucha, suszyca", R 47 formą swoją i znaczeniem odpowiada przypuszczeniom autorów ESJS. U S II:23, w formie zdrobnienia: *χавка* "[...] 3. gałąź, zarówno rosnąca, jak ścięta" i zgrubienia (S II:23): *χавина* "1. długa gałąź, tyczka".

аврик '«drobna latorośl na krzewie» [...], «różne trawy, trzcina i podobne, jak również miejsce (głównie w bagnie), gdzie takie trawsko rośnie» [...], «gąszcz, zwykle obok wody» [...], «zaniedbany teren obrośnięty chwastem; nieporządek, nieład, nieuporządkowane miejsce» [...], «duża, powalona trawa» [...], «jakaś trawa z kolcami; wysoka, gęsta, zaplątana trawa, trawsko; wyrosły jęczmień, w którym jest dużo owsa; nieoczyszczone, nieowiane zboże» [...], «zaniedbana część terenu, na którym wyrosła wiklina i krzaki» [...]; «pagórkowaty, stromy, urwisty teren; wąwóz» [...]. Суфиксалне варијанте *авр-ик*, *авр-уг*, заст. и *хавр-еж*: *какав' ли може бити род ѿ хаврежа... плодъ ѿ терніа* XVIII в. Венцловић и с друге стране глагол *уаврит* «набујати, нарасти (о трави, трсци и сл.». Васојевићи указују на основу **xavr-* која би стајала у односу апофоније *ō/ē* према **šavr-* у рус. дијал. *шáверик* «гомила измета, нечистоће», а даље би се могло помишљати на везу **xav-/šav-* у **авель**, рус. *шáвель* [...]', ESJS 1:55. Juž wspomniana kaszubska forma **chawa** "gałąź, konar, zwłaszcza gałąź sucha, suszyca", R 47, świetnie odpowiada wysuniętej teorii (również z poprzedniej glosy: *χавина* i *χавка*).

алапача '«gadatliwa kobieta, terkotka» [...]. Можда од псл. **ха-(х)лап-* (где би *ха-* могло бити редупликација, или пак експресивни префикс), уп. и синониме од сазвучних основа *клат-*: *клатача* «она која *клата*, брбљивица, торокуша» од (на)*клатати* < псл. **клатати* и *лап-*: *латача* «алапача», *латав* «брбљив» Пирот од (х)*лапати* «шумно, халапљиво јести; падати у крупним капима (о киши) итд. < **хлатати* ', ESJS 1:111, więc, również jak w przypadku kaszubskiego **chlapac** '1. 'pić, jeść chciwie, chleptać' [...]. 2. 'uderzać, bić' [...]', R 48, jak również S II:31: *χларас* '1. pożerać łapczywie. 2. wulg. pić, zwł. wódkę, żłopać. 3. pryskać, bryzgać. 4. o niezamkniętych drzwiach: uderzać, hałasować'.

бабити¹ '«pomagać rodzącej przy porodzie». Псл. глагол је каузативно образовање од **baba* у значењу «одрасла, зрела жена која је рађала, искусила материнство», дакле изворно «чинити *бабом*», што се јасно види из рефлексивног облика *бабити се*, већ срп.-цсл. *бабити се* «рађати», тј. «постајати *бабом*»; следи да се значење *баба*, *бабица* «помоћница при порођају» повратно развило од

глагола, а не лежи му у основи, s. v. **babiti.*, ECJC 2:31-33. Kaszubskie **babec** "upodobniać się do baby, starzeć się, babieć, niewieściec", S I:13 i słowińskie, przy którym SGSK 1:55 z *b'abjec* kieruje na *babj'ăuc*, idzie w ślady przedstawionego pomysłu, wyłączając aspekt rodzenia.

бавела '«jedwabna tkanina» [...], «rodzaj tkaniny» [...], «wstążka z bawełny» [...], «rodzaj jedwabiu» • Од вен. *bavela (filada)* «предиво од грубе свиле» [...]', ESJS 2:39. Refleks tego na pewno stanowi kaszubskie **bawôłna** "bawełna", najprawdopodobniej przez polski.

бад² '«płyiczna przy morskim brzegu» [...], «skała w morzu, rafa» [...]' ESJS 2:57. Daleki związek z serbskim wyrazem mogłby mieć kaszubski wyraz **badzewië** "śmiec, mierzwa, gnijące zielsko wyrzucone przez wodę", R 25.

бадар 'adj. przestarz. «żywy, ognisty (np. o koniu)» [...], reg. «delikatny» [...]. • Од псл. **bъdrъ, *bъdriti*; уп. стсл. **бъдръ** «будан, чио», струс. **бодрѹи, бодрити**, рус. *бодрый* «снажан, здрав», заст. и «смео, одважан», *бодритъ(ся)*, укр. *бодрий, бодрити*, блр. *бадзэры.*', ESJS 2:62-63. Patrząc na refleksy przypuszczalnej prasłowiańskiej formy w językach słowiańskich, wyraz kaszubski z EG 36 można powiązać z podstawowym znaczeniem serbskim: **bôdowac** 'rozgrzewać chòré zwierzę gòrącą parą i nacéraním wiehcama słomě'.

бадати² '«iść powoli, ostrożnie» [...], «iść niepewnie (o koniu)»', ESJS 2:64. Autorzy słownika czasownik wiążą z, między innymi, włoskim *badare* «uważać, pilnować się», greckim (bizant.) *βάδην* «krok po kroku», serbskim *váduti* «iść powoli i uważnie»; tymczasem kaszubskie **bôdôrz** "draż kolczasty do łowienia węgorzy", R 34, mianowicie środek służący do realizacji czynności przedstawione czasownikiem *badamu*, bliskie jest również czasownikowi **bâdac** '1. 'bość', S I:14.

бай '«zamawianie choroby, wrózenie» [...]. • Од псл. **baję*; уп. истсл. *баї*, рус. дијал «речитост, причалица», ст.-укр. «врач», укр., блр. «приповедач».', ESJS 2:81. Więc bardzo bliskie z kaszubskim **bajc** "bajarz, opowiadacz", R 26.

бајдати '«mówić nie do rzeczy» [...]. Вероватно од псл. **bajati* > **бајати**, **bajiti* > **бајити**, по образовању деноминал од **bajda* [...] > поль. *bajda* «байка, измишльотина»', ESJS 2:85. W tym ciągu etymologicznym na pewno jest miejsce również na kaszubskie **bajic** "bajać, opowiadać bajki", a jeszcze bardziej dla *bajdac* "bajdurzyć, zmyślać, łgać", *bajdë* "brednie, bajdy" i *bajda* "gadula, łgarz", S I:15.

банити (се) '«zachowywać się jak pan, władca; zadzierać nosa; być dumnym» [...]. Тешко одвојиво од деноминала (*за-/-*)*банити* од **бан**, али та веза може бити секундарна, како то просуђују Sadnik/Aitzetmüller 83 § 107b, поређећи са чеш. *bániti* «испуцити се, надути се», глуж. *banic* «id.», полј. дијал. *zbanieć*, које изводе од **bańa* «округао суд», ESJS 2:160. Więć również kaszubskie *bańa*, *bańa* '1. bot. 'dynia, Cucurbita pepo'', S I:16, *bania* '1. 'bania, kopuła'', R 26.

барусити '«rozczochrywać», ESJS 2:216. Autorzy ESJS nie znajdują pewną etymologię, ale na pewno por. kaszubskie *barušk* '«niedołęga życiowy'', SEK I:92, S I:21.

батина¹ «dłuższe, cięższe drewno, maczuga, gruby kij» [...].• Од псл. (дијал.) **batina* «id.»; уп. слн. (дијал.) *batina* «палица, мочуга; ударац» [...], слч. *batina* «мотка, штап» [...]', ESJS 2:245. W takim wypadku na pewno również por. kaszubskie *batig* "batog, bicz", S I:22.

* * *

Језык касzubски ма своје мјесце у етимолагичних баданиах огулнословиањских и неправидлове јест трактовање го јакго тьлко једнего з диалектув језыка полскиего (со посреднио можа вывниосковаћ руннећ з најновшего словника етимолагичнего језыка сербскиего, ктури го не уставиа на рунни з инными језыками словиањскими, лещ често тьлко јакго „dodatek” до выразув језыка полскиего, будак под впливам вцаћ панујуащих опини диалектологии полскией). Сам факт повстаниа *Словника етимолагичнего касzubсзчызны*, ктури выодребуниа идиолект касzubски, бадаяк го у шзчегулни спосуб, удовадниа, же то не јест звьчязайни „диалект”, лещ спецыфичны организм. Станови шзчегулни важны пункт у баданиах порувноавчьчых пуудниословиањско-каzubских, со потвьрдзаяк ауторуз SEK у V томие својеј публикаци³³. Таки стосунек до језыка касzubскиего допрувадза до закьламањ о јего уломнощи, ннзшощи, другорзеднощи, јакго миаго мјесце хочиазбы у артыкуле *Со повиннншми вьдзечче о језыку касzubским?*, гдзие ауторка S. Мањковска ствьрдза: „Под възгьлудем лексыкальным језык касzubски јест бьднечьзшы од полскиего. *Словник језыка полскиего*, под ред. W. Doroszewskiego, рејеструје ок 125 тьс. выразув језыка

³³ W rozdziale *Na zakończenie prac nad SEK*: „[...] kilka istotnych wniosków [...]: [...] 5. wyraźnie uwydatniające się leksykalne powiązania kaszubsko-południowosłowiańskie [...]” (s. 5), co można było bardziej podkreślić również w publikacji H. Popowska-Taborska, W. Boryś, *Leksyka kaszubska na tle słowiańskim*, Warszawa 1996, gdzie poddział *Leksykalne zbieżności kaszubsko-południowosłowiańskie* ma zaledwie 12 stron (z 434) i omówionych zostało zaledwie 27 wyrazów (s. 325-336), chociaż trochę więcej leksyki południowosłowiańskiej można znaleźć w innych rozdziałach.

polskiego, a *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej* B. Sychty ok. 60 tys.” (!?)³⁴.

Dušan-Vladislav Paždjerski

Kaschubische Motive im *Etymologischen Wörterbuch der Serbischen Sprache*

ZUSAMMENFASSUNG

Der vorliegende Artikel befasst sich mit den kaschubisch-serbischen sprachlichen Parallelismen, die in den zwei ersten Bänden des *Etymologischen Wörterbuch der Serbischen Sprache* vorkommen. Der Verfasser konzentriert sich auf drei Wortgruppen: 1. Parallelismen, die durch Autoren des Wörterbuchs in den Stichwörtern berücksichtigt wurden; 2. Serbisch-kaschubische Parallelismen, die von Autoren des Wörterbuchs mit dem Kaschubischen nicht verbunden wurden, obwohl sie in der kaschubischen Sprache anwesend sind (z.B. *baba*); 3. Parallelismen, die von Autoren des Wörterbuchs übersehen wurden, obwohl sie aus verschiedenen Gründen ihren Platz im analysierten Wörterbuch dürften gefunden haben.

³⁴ S. Mańkowska, *Šta treba da znato o kašupskom jeziku?*, [y:] 110 godina polonistike u Srbiji, ur. P. Buňak, Beograd 2006, s. 96.